

רציפות ותמורה במשכן

"זאת תורת העולה"

שתי הפרשיות שאנו עוסקים בהם - פרשיות ויקרא וצו - מוקדשות לענייני הקרבנות ולדיניהם. בשיעור זה, ברצוני להתמקד באחת מהיחידות המזורות ביותר שבפרשיות אלו - פרשת תורת העולה הפותחת את פרשת צו:

"וידבר ה' אל משה לאמר: צו את אהרן ואת בניו לאמר - זאת תורת העולה, הוא העלה על מוקדה על המזבח כל הלילה עד הבקר ואש המזבח תוקד בו: ולבש הכהן מדו בד ומכנסי בד ילבש על בשרו, והרים את הדשן אשר תאכל האש את העלה על המזבח ושמם אצל המזבח: ופשט את בגדיו ולבש בגדים אחרים, והוציא את הדשן אל מחוץ למחנה אל מקום טהור: והאש על המזבח תוקד בו לא תכבה ובער עליה הכהן עצים בבקר וערך עליה העלה והקטיר עליה חלבי השלמים: אש תמיד תוקד על המזבח לא תכבה".

(ו', א-ה)

התמיהה שעולה למקרא פרשיה זו נובעת מכותרתה - "זאת תורת העולה". לאחר כותרת כזו, אנו מצפים למצוא את פירוט דיניה של העולה. כך, בהמשך הפרשה אנו קוראים "זאת תורת המנחה" (ו', ז), ומייד אחרי הכותרת אכן מופיעים דינים הנוגעים להקטרת המנחה ולאכילתה על ידי הכוהנים. כך גם בהמשך הפרשה: "זאת תורת החטאת" (ו', יח), "וזאת תורת האשם" (ז', א) ו"זאת תורת זבח השלמים" (ז', יא). בכל המקרים הללו, התורה מפרטת את דיני הקרבן מייד אחרי הכותרת המתאימה לו.

לעומת כל המקרים הללו, אחרי הכותרת המתייחסת לקרבן העולה נראה שהכתוב מתעלם לחלוטין מדיני העולה, ובמקום זאת עוסק בדינים שונים הנוגעים למזבח ולדשן. אמנם הכתוב מפרש "הוא העלה על מוקדה", ומתוך כך הוא מתייחס בהמשך לפינוי קרבן העולה מעל המזבח, אך עדיין (בניגוד לשאר הקרבנות) אין הוא מפרט את תהליך ההקרבה של קרבן העולה.

פינוי הדשן

כדי להבין את ייחודה של פרשייה קצרה זו, ברצוני לעמוד תחילה על הדינים המופיעים בה ועל משמעותם. דומני, כי יש לראות בפסוק הראשון כותרת אשר מתפרטת אחר כך לשני חלקים שונים. כלומר, יש לקרוא את הפסוקים כך:

זאת תורת העלה -	
ואש המזבח תוקד בו:	הוא העלה על מוקדה על המזבח כל הלילה עד הבקר
והאש על המזבח תוקד בו לא תכבה, ובער עליה הכהן עצים בבקר בבקר וערך עליה העלה והקטיר עליה חלבי השלמים: אש תמיד תוקד על המזבח לא תכבה:	ולבש הכהן מדו בד ומכנסי בד ילבש על בשרו, והרים את הדשן אשר תאכל האש את העלה על המזבח ושמם אצל המזבח: ופשט את בגדיו ולבש בגדים אחרים, והוציא את הדשן אל מחוץ למחנה אל מקום טהור:

לאחר הכותרת הראשית - "זאת תורת העלה" - מביאה התורה שתי תת-כותרות, הרומזות לדינים שיופיעו אחר כך.

הכותרת הראשונה עוסקת בעולה המוקרבת כל הלילה עד הבוקר, וממנה והלאה - הכתוב מתמקד בדברים שאותם צריך הכהן לעשות בבוקר, עם סיום הקרבת העולה. ככל הנראה, הכתוב מתייחס לעולת התמיד של בין הערביים, שאותה מקריבים בסיום יום עבודת הקרבנות במשכן ובמקדש.

ברור מאלי, שיחידה זו לא באה רק להורות את זמן הקרבת העולה, שהרי עיקר עניינה בפעולה שעושה הכהן עם גמר הקרבת העולה - פינוי המזבח מהדשן שעליו¹. דין פינוי המזבח נחלק בכתוב לשני חלקים ברורים, שאפשר להעמידם זה מול זה:

ולבש הכהן מדו בד ומכנסי בד ילבש על בשרו והרים את הדשן אשר תאכל האש את העלה על המזבח ושמם אצל המזבח.	ופשט את בגדיו ולבש בגדים אחרים והוציא את הדשן אל מחוץ למחנה אל מקום טהור.
---	---

שני חלקי הצו פותחים בלבישת בגדים, כשהפינוי השני של המזבח מאופיין ב"בגדים אחרים" (בניגוד לבגדי הבד המיוחדים שלובש הכהן בעת הפינוי הראשון). לאחר דין לבישת הבגדים, עובר הכתוב ומצווה על פינוי הדשן: הביטוי המופיע בפינוי הראשון הוא "והרים את הדשן", ובפינוי השני - "והוציא את הדשן". לאחר דין הפינוי, מתאר הכתוב את המקום שבו שמים את הדשן שפונה: על הדשן שהורם בפינוי הראשון נאמר "ושמו אצל המזבח" (כלומר - בצד המזבח), ואילו הדשן מהפינוי השני

1 מה גם שלרש"י (ו', א), דיני ההקרבה לא באו ללמד רק על קרבן העולה אלא על כל הקרבנות כולם. וראה את פירוש הרמב"ן במקום שחולק.

עליה העולה") ואת השלמים ("והקטיר עליה חלבי השלמים"). נושא הציווי הזה הוא האש, ואף פסוקי המסגרת שלו מדגישים את תמידיות האש.

רציפות ותמורה

ישנם, אם כן, שני חלקים ל"תורת העולה". החלק הראשון מתאר את פינוי המזבח שיש לבצע בתחילת כל יום, ואילו החלק השני מתאר את רציפות האש. האש שירדה מן השמיים על המזבח ביום השמיני למילואים (ויקרא ט', כד) לובתה בעצים חדשים מידי בוקר כדי שלא תכבה לעולם³. שני החלקים של יחידה קטנה זו מגלמים בתוכם מתח בסיסי המאפיין את עבודת המשכן - המתח שבין רציפות לבין תמורה. האש הקבועה היוקדת על המזבח אינה כבה לעולם, יום אחר יום באופן רציף וקבוע. אש תמיד זו מבטאת רציפות של השראת שכינה, שהתחילה ביום השמיני למילואים ושוב אינה פוסקת. עם זאת, בכל יום חדש יש לפנות את המזבח משאריות היום הקודם. בכל יום מתחילה עבודה מחודשת בעולם המשכן, וקרבנות היום החדש זוקקים מזבח נקי, התחלה חדשה. שמש חדשה זורחת על המזבח בכל יום, אך אש קבועה ונצחית יוקדת בו.

עתה נחזור לשאלה בה פתחנו: מדוע דינים אלו מופיעים תחת הכותרת "זאת תורת העולה". על פניו נראה כי זוהי "תורת המזבח", וגם אם ראוי לפתוח בדינים אלו את פרשת צו - תורת העולה יוצאת נפסדת כשדינים אלו באים במקומה.

פתרון שאלה זו קשור ליחס הבסיסי שבין פרשת ויקרא לבין פרשת צו. כידוע, רשימת הקרבנות מופיעה פעמיים - פעם ראשונה בפרשת ויקרא (עולה; מנחה; שלמים; חטאת; אשם), ומייד שוב בפרשת צו (עולה; מנחה; חטאת; אשם; שלמים). הכפילות מוסברת היטב בדברי הרמב"ן:

"אמר הכתוב בפרשת ויקרא 'דבר אל בני ישראל, כי שם יצוה בהבאת הקרבנות וישראל מביאים אותם. וכאן אמר: 'צו את אהרן', כי ידבר במעשה הקרבנות והכהנים יעשו אותם". (רמב"ן ו', ב)

רשימת הקרבנות שבפרשת ויקרא מופנית לאדם מישראל המבקש להתקרב לקונו או לכפר על חטאיו, ולכן הכותרת שבראש הפרשה היא "דבר אל בני ישראל". לעומת זאת, רשימת הקרבנות שבפרשת צו מופנית לכהונה המטפלים בהקרבת הקרבן, והכותרת בהתאם היא "צו את אהרן ואת בניו"⁴.

ואמנם, פרשת צו עוסקת בעיקר בדיני אכילת הקרבן על ידי הכהנים. הכתוב מאריך לפרט את הגדרות האכילה של כל קרבן וקרבן, ובעיקר להבחין בין הקרבנות הנחשבים ל"קודש קדשים" לבין הקרבנות שאינם נחשבים ל"קודש קדשים" (ומכונים בלשון חז"ל "קדשים קלים"). ההבדל בין שני סוגי הקרבנות הוא בשניים:

מוצא "אל מחוץ למחנה", כלומר - אל מחוץ לתחומי המשכן ומחנה ישראל.

מהו היחס בין שני הפינויים הללו? רש"י מתייחס לשאלה זו:

"והוציא את הדשן - הצבור בתפוח, כשהוא רבה ואין מקום למערכה מוציאו משם. ואין זו חובה בכל יום, אבל התרומה חובה בכל יום". (רש"י ו', ד)

לפי רש"י, הכתוב מאפיין שני פינויים שונים, שאין ביניהם שום סוג של קשר או זיקה. ישנה חובה לתרום בכל יום מן הדשן שעל המזבח (הפינוי הראשון). פינוי זה אינו מסלק את כל שאריות ההקרבה מיום אמש ולילו, אלא מהווה תרומה סמלית. את שאריות ההקרבה שלא הורמו מכנסים במרכז המזבח (=בתפוח), וכשהוא מתמלא - מוציאים אותו אל מחוץ למחנה. זהו הפינוי השני שבו עוסק הכתוב. כאמור, תרומת הדשן (הפינוי הראשון) היא חובה, ואילו הוצאת הדשן (הפינוי השני) היא רשות, ועושים אותה לפי מידת הצורך, כאשר אין כבר מקום על גבי המזבח.

דומני שפירוש זה נוטה מפשוטם של מקראות. ברצוני ללכת בדרכו של האברבנאל, אשר מפרש את היחס שבין שני הפינויים כיחס כרונולוגי: הכתוב מתאר בשני שלבים את דרכו של הדשן מהמזבח אל מחוץ למחנה. בשלב הראשון, הכהן מפנה ("מרים") את הדשן מהמזבח עצמו. בעבודה זו, הכהן מתעסק עם המזבח, ולכן הוא צריך ללבוש בגדי כהונה. שלב זה מסתיים "אצל המזבח". אחר כך, עובר הכתוב לתאר את השלב השני - את פינוי הדשן שהורם כבר ונמצא בצד המזבח אל מחוץ למחנה. בעבודה זו, הכהן אינו בא במגע עם המזבח, ולכן הוא יכול ללבוש בגדים אחרים, ואולי אפילו בגדי חול שאינם בגדי כהונה (כפי שמפרש הרמב"ן במקום). הכהן מפנה ("מוציא") את הדשן אל מחוץ למחנה, ובזה מסתיים השלב השני והאחרון בדרכו של דשן המזבח.

אש תמיד

בין אם נלך בדרכו הסלולה של רש"י ובין אם בעקבותיו של האברבנאל, ברור שהכתוב עוסק בחלק הראשון של "תורת העולה" בתהליך פינוי הדשן מעל המזבח, הנעשה מדי בוקר בבוקרו. כעת, לאחר סיום דיני פינוי הדשן, עובר הכתוב לפרט את דיני החלק השני של הכותרת - "ואש המזבח תוקד בר". המעבר בין שני חלקי הכותרת נעשה באמצעות הביטוי "והאש על המזבח תוקד בו לא תכבה". ביטוי זה, המזכיר לנו את החלק השני של הכותרת שבראש הפרשה, מעביר אותנו לחלק השני של "תורת העולה". ואכן, התורה תוחמת את החלק השני הזה באמצעות חזרה שלישית על אותו ביטוי בסיומו של הצו: "אש תמיד תוקד על המזבח לא תכבה"².

זהו אם כן עיקרו של הצו - האש שעל המזבח צריכה לבעור כל הזמן, ללא שום הפסק. יש להוסיף מספיק עצים לשם בעירה תמידית זו, וגם אז יש לדאוג שהוספת העצים לא תכבה את האש ("ובער עליה הכהן עצים בפקר בפקר"). יש להיזהר שלא לכבות את האש גם כאשר מקריבים עליה את העולה ("וערך

3 את זמן נדודי המשכן, שבו האש לא דלקה, יש לראות כהפסקה זמנית הנובעת מאילוצים טכניים.

4 לאור חלוקה זו, ניתן להבין גם את הסדר השונה של הקרבנות בשתי הרשימות. הרחבנו בהסבר העניין בשיעורנו לפרשת ויקרא תשנ"ט, וראה גם ברמב"ן ו', יח.

2 מעניין לשים לב להתפתחות שבציווי זה: "ואש המזבח תוקד בר"; "והאש על המזבח תוקד בו לא תכבה"; "אש תמיד תוקד על המזבח לא תכבה".

א. מי אוכל - קודשי קדשים נאכלים רק על ידי זכרי כהונה, ואילו קדשים קלים נאכלים על ידי כל משפחת הכהן והבעלים.

ב. היכן אוכלים - קודשי קדשים נאכלים רק במקום קדוש - בעזרה, ואילו קדשים קלים נאכלים בכל ירושלים (משנה זבחים פ"ה)⁵.

כך, אם כן, פרשת צו היא 'פרשת אכילה', והיא מפרטת ציוויים הנוגעים לאכילת הכוהנים את הקרבנות. אמנם, ישנו קרבן אחד שהכוהנים אינם אוכלים כלל - קרבן העולה. האוכל את קרבן העולה הוא המזבח בלבד, וליתר דיוק - אש המזבח אשר יוקדת בו.

דומני, כי זהו בסיס התשובה לשאלתנו. בפרשיית "תורת העולה" שבפרשת צו הכתוב אכן עוסק בדיני המזבח, שהרי המזבח הוא האוכל ולא הכוהנים. הכתוב מתמקד לכל אורך פרשה זו באוכלי הקרבנות: במנחה, בחטאת ובאשם - הכתוב עוסק בדיני האכילה של הכוהנים, בזבח השלמים - הכתוב עוסק בדיני אכילת הבעלים ובחזה ובשוק שאוכלים הכוהנים, ואילו בקרבן העולה - הכתוב עוסק באכילת המזבח. וכאמור, שני פנים יש לאכילת מזבח זו: רציפות (האש האוכלת הקיימת תמיד) ותמורה (זמן האכילה המוגבל ליממה אחת).

* כל הזכויות שמורות לשיבת הר עציון, תשס"ד *
* עורך: יצחק ברט *

* בית המדרש הוירטואלי שליד ישיבת הר עציון *
* האתר בעברית: <http://www.etzion.org.il/vbm> *
* האתר באנגלית: <http://www.vbm-torah.org> *
* משרדי בית המדרש הוירטואלי: 02-9931456 שלוחה 5 *
* דוא"ל: office@etzion.org.il *

5 את מקום השחיטה, שאף הוא מבחין בין קודשי הקדשים הנשחטים בצפון המזבח לבין הקדשים הקלים הנשחטים בכל מקום בעזרה, יש לראות כקשור לעבודת הדם מזה ולאכילת הבשר מזה.